DACIAN LATINITY OF THE AURELIAN POST IN THE ROMAN EMPIRE

Ştefan Lifa
Lecturer, PhD., West University of Timişoara

Abstract:The study compared the realities of the various European provinces of the Roman Empire. We have mostly referred to urbanization, colonization and the Roman army. We have also described the factors that have led to changes in the Roman society. The specific conditions of Dacia, the Empire's policy made this province to be among the ones that were permanently *Latinized.*

Keywords: Roman Empire, Roman provinces, Dacia, colonization, latinity.

În cadrul imperiului roman o serie de teritorii au fost definitiv romanizate. Aceste teritorii au ramas locuite de populații romanice și după destrămarea imperiului . Încă din epoca lui Traian imaginea *cetățeanului roman* a fost înlocuită cu aceea a *omului roman(homo romanus)* depozitar al obiceiurilor strămoșești[1]. O colonie era considerată ca o bucată din Roma. Coloniile nu s au alcătuit niciodată spontan ci doar în baza unei hotărîri oficiale. La început se trimitea un număr mic de coloni care erau cetățeni romani. Existau și non-romani admiși care deveneau cetățeni romani. Au existat și colonii latine ai căror locuitori nu erau cetățeni romani.

Existau , în fiecare provincie, condiții specifice care au făcut ca procesul de romanizare să aibă o durată diferită sau chiar să își piardă efectul după retragerea romanilor. Procesul de colonizare a provinciei Dacia a avut un caracter oficial, organizat (Eutropius, VIII, 6 : *De îndată ce Traian a supus Dacia a adus acolo din tot imperiul roman o nesfîrşită mulțime de oameni, pentru ca aceștia să cultive ogoarele și să populeze orașele)*

Astfel în zona Munților Apuseni au fost colonizate populații specializate în explorarea aurului aduse din Dalmatia. Aceste populații s-au constituit după sistemul de organizare dalmatic. La Napoca in inscripții se găsesc *galatae* și *asianii*. Au fost pomenite persoane cu nume latine, elenice, orientale, ilire,celtice și tracice . La Ampelum și Alburnus Maior au fost așezate populații ilirice. Această enumerare ar putea continua[2].

Granița naturală a imperiului a rămas însă Dunărea. Eutropius,(VIII, 6) scria despre Hadrian că : *pizmuid gloria lui Traianus Hadrinus a părăsit de îndată provinciile pe care Trainus le adăugase la statul roman . A chemat înapoi legiunile din Assyria, Mesopotamia și Armenia și a hotărît ca frontiera imperiului să fie Eufratul. Ar fi voit să renunțe și la Dacia, dar amicii săi îl împiedicară spunîndu-i că ar fi să dea pradă barbariilor o mulțime de cetățeni romani, deoarece Traianus, după cucerirea Daciei, aduse aici din toate părțile imperiului o mulțime nenumarata de coloniști spre a cultiva cîmpurile și a locui orașele, depopulalte de lungile războaie ale lui Decebalus.*

Schimbările din vremea lui Traian observate de cercetători erau cunoscute în vremea cînd Eutropius își scria opera .El a afirmat (VIII, 8): *că Traiunus se pune pe aceeași treaptă cu Romulus.* Cu o singură excepție (Ulpia Traiana Sarmizegetusa) toate orașeledin Dacia au

[1] Eugen Cizek *Mentalități și instituții politice romane*, București 1998,p.51
[2]*Funeraria Dacoromana*(coord. M. Bărbulescu) Cluj Napoca, 2003,p.341 și urm.; V. Wollmann, *Monumente epigrafice și sculpturale din regiunea minieră Alburnus Maior-Ampelum în Sargetia,XIV*, 1979 ,p.191-202

BDD-A27931 © 2018 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 05:40:28 UTC)

fost oraşe militare dezvoltate din şi pe lîngă unităţi militare , situaţie considerată a fi fără precedent în celălalte provincii[3].

Reţeaua de castre romane dezvoltată aici acorda o mare atenţie nodurilor rutiere şi zonelor de interes economic deosebit în care au fost aduşi colinişti şi în această situaţie trebuie văzută şi o politică specială, de romanizare rapidă ,bazată pe exeprienţa acumulată în celalalte provincii[4].

Fără îndoială , un exemplu în acest sens l-a contituit Moesia (Moesia Superior şi Inferior), care a făcut din malul drept al Dunării un centru de civilizaţie tomanică cu puncte de plecare ca Singidunum şi Viminacium , ce au primit dreptul italic în timpul împăratului Hadrian ; şi de asemnea ,la începutul secolului al II lea, s-au înfiinţat şi castrele de legiune de la Novae ,Durostorum şi Troesmis[5].

La nord-vestul Moesiei ,Pannonia n-a opus rezinsteţă romanizării .aici însă dezvolatrea urbană a fost foarte slabă[6]. Cît despre Illyricum , acesta se afla între Italia şi Macedonia , în mare parte şi din cauza condiţiilor geografice ,apoi interiorul provincei slab dezvoltat din punct de vedere geografic, nu a fost romanizat. Mai mult decît atît, partea de sud Dalmaţia a fost trecută sub administraţie grecească şi adevenit graniţa politică şi lingvistică dintre Orient şi Occident[7].

De cele mai multe ori cînd ne referim la populaţiile ireversibil romanizate din provinciile Imperiului roman ,suntem tentaţi a pomeni alături de Dacia ,Spania şi Galia. Există însă şi unele deosebiri între aceste din urmă două regiuni şi romanizarea spaţiului de la Dunăare de Jos.

Astfel ,Gallia Cisalpină a fost alipita direct Italiei , iar ceea ce priveşte Spania, căderea oraşului Numantia a însemnat sfîrşitul independenei; răscolele care au urmat în perioada următoare nefiind decît episoadele ale politicii romane[8]. Din motive politice, opera de romanizare a Peninsulei Iberice a început mult mai repede decît în celălalte provincii, încă din timpul republicii. De asemenea ,aici au existat garnizoane permanente pînă în vremea dominatului. În Noua Cartagină trăia deja pe vremea lui Augustus o numeroasă populaţie romană,Cartia (în faţa Gibratarului) a fost prima comunitate urbană trasnmarină cu locuitori de origine romană, iar Gades (Cadiz) a fost primul oraş trăin care a acceptat dreptul roman şi limba latină[9].În timpul lui Augustus deja existau în întreaga Spanie în jur de 50 de localităţi de cetăţeni cu drepturi depilne şi cam tot atîtea primiseră dreptul latin[10].

Spre deosebire de alte provincii ,organizarea Spaniei s-a făcut în mare măsură pe bază de cantoane (ce cuprindeau o anumită populaţie , nu neparat o cumunitate urbană) , în mod aemănător cu cea a Galliei şi mai apoi a Britanniei romane.

---

[3]R.Florescu ,*Urbanizarea Daciei*, în Sargeţia ,XVIII-XIX,1984-1985,p.156: Apulum-Leg.XIII Gemina ; Ampelum-vexil.Leg. XIII Gemina şi Numerus Maurorum Tibiscensium ;Drobeta Cohors I Sagittariorum,Coh.III Campestris;Dierna vexil,Leg.XIII Gemina,Coh. I Barrtonum; Napoca Coh I Alpinorum ,Coh.III Campetris, vexil. Leg. I Adiutrix , Vexik Leg.V Prorlissum Coh I Britonnum militaria , Cohors V Lingonum, Numerus Palmyrenorum Porolissensium sagittariorum;Potaisa Coh. I Ulpia Hispanorum militaria,Leg.V Macedonica, Coh. I Batavorum; Romula CohI Flavia Commagenorum, vexil. Leg VII Claudia, Leg.XXII Primigenia, Leg. VMacedonica,Leg.XI Claudia;Sucidava Coh. I Linonum ; Tibicum CohI. Vindelicorum,Numerus Palmyrenorum Tibiscensius Numerus Maurorum Tibiscensium ,Coh. I sagittarorum;Ulpia Traiana Sarmizegetusa Leg. V Macedonica

[4]*Ibidem*, p.156-158

[5]*Ibidem*; Th. Mommsen , *Istoria romană* , vol.IV, Bucuresti, 1991, p.105

[6]*Ibidem*, p.102

[7]*Ibidem*,p.100-101

[8] Chapot, *Le monde romain* (*l'evolution de l'Humanite XXII*),p.182, apud H.Hubert, *Celţii şi civilizaţia celtică,* Bucureşti,1983,p.363

[9] Th.Mommsen,op.cit ,vol.IV,p.41

[10]*Ibidem*

BDD-A27931 © 2018 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 05:40:28 UTC)

Cucerirea teritoriilor locuite de galli a început de pe vremea lui Caesar. Administrarea Galliei (cele trei Gallii) s-a bazat pe un număr limitat de funcţionari romani ,pentru că la gestionarea treburilor publice a fost asociată aristocraţia autohtonă , care şi-a păstrat rangurile[11]. Romanii au lăsat această din urmă aristocraţie nu numai să participe la viaţa politică, dar şi să obţină aceleaşi drepturi edificatoare fiind în acest sens două surse importante.

Astfel, un text gravat pe o placă de bronz descoperită la Lugunum (Lyon) şi conţinînd un discurs al împăratului Claudius[12] din anii 47-48 d.Hr., anunţa Senatului că împăratul dorea să permită accesul la magistraturile romane tuturor cetăţenilor romani din Gallia, inclusiv celor ce locuiau în cetăţi latine[13]: *„în mod cert printr-o inovaţie, divinul Augustus, fratele bunicului meu ,şi cu unchiul meu Tiberius Caesar au vrut ca toată floarea coloniilor şi municipiilor şi înţeleg prin aceasta oaneni distinşi şi bagaţi să se găsească în această curie(...)”.*

Senatul a acceptat acest lucru pentru edueni ,dar concesia a fost mai apoi extinsă (Tacitus, *Anale*, XI): *„În virtutea deciziei dintîi ,dreptul de a face parte din Senatul Romei. Acest dar le-a fost făcut pe motivul vechimiii alianţei lor şi a titluilui de fraţi ai poporului roman , singurii din Gallia care au acest titlu”.*

Existenţa şi roulul aşezărilor romane în cele trei Galli , precum şi al artistocraţiei gallo-romane, legăturile cu Imperiul au constituit un factor determinant pentru romanizarea acestui teritoriu. Aici însă satele şi-au păstrat tradiţiile autohtone;populaţia rurală a continuat să-şi vorbească limba şi să-şi păstreze aceleaşi obiceiuri mult timp şi după cantactul cu lumea romană. Din această cauză au rămas doar elementele inferioare ale culturii gallice, civilizaţia elitei romanizate fiind cea care a preluat funcţiile importante în viaţa socială [14]. Limba galică a rămas un dialect ţărănesc ce a dispărut trepat .

O parte din triburile din sudul Britanie ce aveau acelaşi rege cu al belgilor de pe continent au participat la luptele împotriva lui Caesar; lucru ce l-a determinat pe aceastadin urmă să intervină şi în Britania . Adevărata cucerire însă a început doar odată cu Claudius. S-au întemiat aici cinci municpii (Verulamium-StAlbanns,Glevum-Glocester,Lindum-Lincoln,Carmalodonum-Colchester şi Eburacum-York(ira Lindinium (Londra) şi-a cîştigat o importanţă economic deosebită;teritoriul Britaniei a fost împărţit în cantoane ,după un sitem asemănător cu cel din Galia[15].Pe cînd în acest din urmă teritoriu însă cantoanele au supravieţuit la venirea frabcilor, în Britania ele şi-au încetat existenţa.

Celţiilor din Anglia aveau aceaşi limbă şi obiceiuri cumone cu cei din Gallia, romanizarea Galliei s-a extins şi asupra Briatniei[16]; în Scoţia sau Irlanda locuiau însă ramuri diferite şi rezistenţa opusă i-a făcut pe romani să se oprească în cele din urmă pînă la “valul lui Hadrian” , deşi au mai întreprins exepdiţii în nord sau chiar au construit unele avansposturi.

Din cauza condiţiilor specifice ,a depărtării faţă de Imperiu şi a diferitelor inavzii care au urmat (anglo-saxoni, iuţi, danezi etc.) romanizarea Britaniei nu a fost un fenomen de durată.

---

[11] *Istoria Franţei*(coord.J.Carpentier,F.Lebrun),Institutul European,Iaşi,2001,p.56

[12] E.Cizek, *Claudiu*, Bucureşti,2000,p.192-196

[13] Vezi *C.I.L, XIII,1668,* în *Ibidem*,p.196-197 şi în *Istoria Franţei* (coord.J.Carpentier,F.Lebrun)…,p.56-57;alte referiri în H.Hubert,*op.cit*,p.369 etc.

[14] H.Hubert,*celţii şi civilizaţia* ..,p.370:*doar druizii ar fi putut opune o rezistenţă reală am mai făcut referiri la măsurile luate împotriva lor; autorul consider aici că aceste din urmă măsuri luate de Tiberius şi Claudius ar fi putut însă să aibă nu atât raţiuni politice, ci să exprime voinţa de a se raspecta legile ce inetrziceau sacrifiicile omeneşti şi magia (lex.Cornelia de sicariis)*

[15] G.M.Trevelyan, *Istoria ilustrată a Angliei*, Bucureşti,1975,p.51-52.

[16] Th.Mommsen, *op.cit*,vol.IV,p.92

BDD-A27931 © 2018 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 05:40:28 UTC)

În provincial Noricum monumentele delimbă latină apar numai în centre mari (Carnuntum nu a fost înglodat de Augustus Panonniei),iar Raetia a fost apreciată mai mult ca un ţinut interpus între romani şi germane ;aici au existat numai trupe de rang scundar (cu o singură execepţie ,pe vremea li Marcus Aurelius) care n.au avut mare influenţă civilizatoare şi urbanizatoare[17].

În ceea ce priveşte teritoriile locuite de germanici ,după înfrîngerea suferită din partea lui Arminus în 9 d.Hr ,Imperiul nu s-a mai extins şi în aceste zone. Contactul dintre lumea romană şi cea germanică s-a realizat ca urmare a invaziilor celor din urmă a invaziilor ceor din urmă ,a aşezării lor ca federaţi in Imperiu etc. Germania Inferior ,cu capital la Koln (Colonia) şi Germania Superior ,cu capital la Mainz (Mogontiacum) au fost create în mare parte în scopuri strategice.

Cultura material romană superioară a cucerit mukte teritorii înaintea armatelor romane. Lumea latină s-a imăus şi multe provincii au fost definitive romanizate.Imperiul avea însă nevoie şi de alţi factri de coeaziune ,de ordin spiritual.

În ceea ce priveşte acest din urmă domeniu ,este adevărat că sistemele filosofice greceşti şi romane s-au dovedit a fi superioare religiilor vechi politeiste ,dar au arătat tot timpul pentru contemporanii lor şi incapacitatea raţiuinii umane de a ajunge la Divinitate ,de a cuprinde totul.

În acest sens speranţa mesianică creştină era de asemenea superioară aspiraţiilor aşa-zis naţionaliste romane. Astfel Vergiliuse refererea la un moment dat la un conducător roman ideal, un fiu ce urma să I se nască lui Augustus[18]. Adeziunea la cultul imperial a fost inegală, în funcţie de diverse provincii sau timpuri; este însă în mod cert cănimeni nu credea că împăratul era cu adevărat zeu sau se împărtăşea din esenţa divinităţiilor[19]". Cultul imperial a funcţionat ca o religie politică care nu răspundea aspiraţiilor oamneilor ce doreau să fie mîntuiţi[20].

În comparaţie cu această din urmă idée , speranţa în venirea unui Mesia[21], propagată de creştinism ,corespundea nevoilor şi aspiraţiilor din aceas vreme.

Ideea aceasta ,precum şi sacrificiul de răscumpărare ce se afla în centru doctrine creştine[22],viziunea escalotogică proprie , universalitatea ,toate ia-u hotărît superioritatea în faţa celorlalalte credinţe.

De asemenea ,în întreg Imperiul (ca şi în Dacia romană) momentul 212 Constitutia Antoniniana nu a adus nici elegalitatea deplină din punct de vedere juridic, iar egalitarismul creştin era astfel mai bine primit.

Foarte probabil este că,în ascensiunea sa ,religie creştină să îl fi avut în Mithras cel mai puternic adversar. Divinitatea oriental Mithras şi mithraismul s-au răpîndit repede în Imperiul Roman.

Astfel ,dovezi privind răspîndirea acestui cult au fost descoperite în toate provinciile europene[23].

Creştinismul însă s-a impus prin faptul că promova egalitarismul şi mesianismul precum şi o eschatologie proprie . Imperiul roman a oferit cadrul politic răspîndirii religiei creştine monoteiste şi ecumenice.

---

[17] *Ibidem,* p.97-98

[18] E.A.Cairns,*Creştinismul de-a lungul secolelor . O istorie a Bisericii Creştine* ,B.E.E., International,Dallas,t.X.,1992,p.34

[19] E.Cizek,*Mentalităţii şi instituţii ....,*Bucureşti,1990,p.237

[20] Ibidem

[21] V.Kernbach, *Biserica in involuţie* ,Bucureşti,1984,p.199; J.MKitagawa, *În căutarea unităţii .Istoria religioasă a omenirii*, Bucureşti,194,p.112-114

[22] V.Kernbach, *op.cit*.,p.313

[23] M.Claus,Der Mithras Kult im Romische Reich,p.55-77-cultul lui Mithras în Dacia Romană

BDD-A27931 © 2018 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 05:40:28 UTC)

BIBLIOGRAPHY

Izvoare literare
Izvoarele istoriei românilor ,vol.X , Eutropius *Istoria romană* (trad.şi comentarii G.Popa-Lisseanu),Bucreşti, 1936.
Funeraria Dacoromana (coord. M. Bărbulescu), Cluj Napoca, 2003,
M.Claus, *Der Mithras Kult im Romische Reich, -cultul lui Mithras în Dacia Romană*
E.A.Cairns, *Creştinismul de-a lungul secolelor . O istorie a Bisericii Creştine* , B.E.E., International,Dallas,t.X.,1992
E.Cizek, *Mentalităţiişi instituţii politice romane*, Bucureşti,1990
E.Cizek, Claudiu,Bucureşti,2000
Chapot, Le monde romain (l'evolution de l'Humanite XXII), apud H.Hubert, *Celţii şi civilizaţia celtică* Bucureşti,1983
Istoria Franţei(coord.J.Carpentier,F.Lebrun),Institutul European,Iaşi,2001,
V.Kernbach, *Biserica in involuţie* ,Bucureşti, 1984

Th. Mommsen ,Istoria romană,Bucureşti,1991
G.M.Trevelyan, *Istoria ilustrată* a Angliei,Bucureşti,1975
V. Wollmann, Monumente *epigrafice şi sculpturale din regiunea minieră Alburnus Maior-Ampelum în Sargetia,XIV*, 1979

BDD-A27931 © 2018 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 05:40:28 UTC)